

פיח ושחרורית לאחר הטבילה. ואולם לכתחילה לא תטבול אפילו בדברים שאינן חוצצים, גזרה אטו דברים החוצצים (כמובא ברמ"א קצח,א).

‘בעי רבא: דם ורבב על בגדו מהו... תיקו’ – הרמב"ם (מקואות ג,ז) באר את ספק הגמרא בדם ורבב, ולא כתב בקיצור כדרכו בכל מקום שיש להחמיר מפני הספק – אפשר מפני שאין הדבר מוחלט, כי בטומאות שהן מדבריהם אין להחמיר בספק זה, דספיקא דרבנן לקולא. ועוד, אף בטומאה דאוריתא הלא מן התורה כשהחציצה במיעוטו, אפילו אם מקפיד עליו – אינו חוצץ, ורק אם החציצה חופה את רובו של הדבר, וגם מקפיד עליו – חוצץ מדאוריתא. לכך לא פסק לחומרא סתם (חק נתן. וע"ע יד דוד ואור הישר).

פרק שנים עשר – ‘טבול יום’

‘...ומחוסר כפורים...’ – אפילו לאחר שהביא כפרתו אינו חולק בקדשים, שהרי הצריכוהו חכמים טבילה ועד שלא טבל אינו ראוי לאכול, הלכך אינו חולק (פירוש המשנה לרמב"ם; ברכת הובח; צאן קדשים). ויש מי שחולק וסובר היות וטבילה זו אינה אלא מעלה מדרבנן, יכול לחלוק בקדשים לאחר שהביא כפרתו, הגם שאינו אוכל עד שיטבול (פנים מאירות. וע"ע יד דוד).

בגדר דין טבילה זו, כתב באבי עזרי הל' פרה (קמא) יא,ג, שאע"פ שאינה אלא מצד מעלה, משום הסח דעתו משמירה, מ"מ עשאוהו כאילו לא נטהר עד שיטבול. וזוהו באר כמה דברים.

זכל שאין לו בבשר אין לו בעורות’ – בגמרא בב"ק (ק). מבואר שאפילו זקן או חולה שאינם ראויים לאכילה, אינם חולקין בעורות.

על מקור דין זה – ראה ב'חדושים ובאורים' זבחים יב,ג. וע"ע במובא בספר הר צבי.

דף צט

‘מנא הני מילי? אמר ריש לקיש: דאמר קרא...’ – אפשר שהכתוב המובא במשנה, המקריב את דם השלמים... למדים ממנו דברים אחרים, ולא היינו דורשים ממנו דין זה אילולא הדרשה מהכהן המחטא אתה יאכלנה – שכל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק בבשר (עפ"י יד דוד. וע' להלן בגמרא קב בצריכותת הכתובים. וע"ע בספר פנים מאירות במתניתין).

‘ראוי לחיטוי – חולק, שאינו ראוי לחיטוי – אינו חולק. הרי בעל מום... שמע מינה ראוי לאכילה. ש"מ’ – יוצא לפי המסקנא שדין החלוקה אינו תלוי בהכרח בכשרות לעבודה, אלא צריך שיהא ראוי לאכילה – וכגון כהן גדול אונן וכן טמא בקרבנות ציבור, אע"פ שכשרים לעבוד – אינם חולקים מפני שאינם אוכלים עתה. וכן לאידך גיסא, יש ראוי לאכילה שהוא חולק הגם שאינו ראוי לעבודה – בעל מום. הרי שעל הרוב תלוי הדבר באפשרות האכילה.

ואולם הכלל 'כל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק' בא ללמד על קטן [וכן אשה], שאעפ"י שאוכל אינו חולק היות ואינו ראוי לעבודה (עפ"י הגמרא להלן קב:).

וצריך עיון, הלא קטן נתמעט מחלוקה מדרשה אחרת, מאיש כאחיו (מנחות עג. כמובא ברש"י), ואם כן מה באה הדרשה דהכהן המחטא אותה יאכלנה ללמדנו?

וצריך לומר שעיקר הדרשה באה ללמד על כל אותם שאינם ראויים לאכילה כגון טמא וטבו"י, שאין חולקים בקדשים. ואעפ"י שהכתוב מדבר בעבודה (הכהן המחטא), אך הלא הראויים לאכילה שאינם עובדים נתרבו לחלוקה מכל זכר, וע"כ לא בא הכתוב אלא למעט את אלו שאינם ראויים לאכילה. או [רב יוסף] מכך שהוציא הכתוב חלוקת הקדשים בלשון אכילה, משמע ששניהם תלויים זה בזה. [ולכן נצרך לימוד מיוחד על קטן שאינו חולק – מפני שראוי הוא לאכילה, ולולא המיעוט היה חולק בקדשים. וע"ע בשפת אמת]. ומה שהכתוב הוציא בלשון 'חיתוי' – לומר שהעיקר תלוי בראויות לאכילה בשעת החיתוי; שאם בשעת עבודת הדם היה ראוי לאכילה, ואחר כך נעשה אינו ראוי – חולק, ע' בסוגיא להלן (עפ"י זבח תודה, בבאור דברי התוס').

ונראה שהוא הדין לשאר פסולי עבודה הראויים לאכילה, כגון פרועי ראש ושתויי יין – חולקים בקדשים, שגם הם נתרבו מכל זכר כבעל מום (שם. וכן דייק מלשון הרמב"ם).

ועדיין צריך עיון מהו הכלל 'כל הראוי לחיתוי / לעבודה... / הלא עיקר הדבר תלוי בראויות לאכילה. ואפשר שרמו התנא בזה שאמנם דין החלוקה תלוי בראויות לאכילה, אך הענין תלוי בצד ה'עבודה' שבאכילה [שהרי גם היא כענין עבודה וגמרא כפרה לבעלים, וכמו שאמרו (בפסחים נט): כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, וע' גם במנחות ו. וכן בחדושי הרשב"א לב"ק קט: פרש מה שאמרו שם 'עבודתה ועורה שלו' – עבודתה היינו האכילה שהיא כעבודה], וכל הכשרים ל'עבודת' האכילה חולקים, וכל שאינם כשרים ל'עבודה' זו אינם חולקים.

ואפשר שהקטן אע"פ שיש לו זכות אכילה, אין אכילתו 'עבודה' [ומסתבר שהוא הדין לחרש ושוטה. וצ"ב] ולכן אינו חולק. ולפי"ז מתקיים הכלל ששנה התנא ללא יוצא מן הכלל.

וע"ע בשפת אמת להלן קג: שצידד שדין העור תלוי בראוי לעבודה ולא בראוי לאכילה. ואולי לכן נקטה המשנה 'ראוי לעבודה'.

'טמא בקרבנות ציבור מהו שיחלקו לו, מי אמרינן המחטא אמר רחמנא והאי נמי מחטא הוא, או דלמא ראוי לאכילה חולק שאין ראוי לאכילה אינו חולק' – רש"י מפרש שמדובר בקרבנות ציבור שהוקרבו בטרה. ואעפ"י שכשיש טהורים אסור לטמאים לעשותו [אפילו למאן דאמר 'טומאה הותרה בציבור' ולא 'דחוייה' – ללישנא קמא ביומא ו], אעפ"כ היות ובדיעבד עבודתו כשרה והורצה לו, נחשב הטמא כ'ראוי לעבודה' בקרבנות ציבור.

ואילו בקרבנות ציבור שנעשו בטומאה – כתב רש"י – אין מקום להסתפק, לפי שקרבן שנעשה בטומאה אינו נאכל ואין שייך בו חלוקה. וכן נראה מדברי התוס' לעיל (טז:), שכל קרבן שהוקרב בטומאה, אפילו קרבן ציבור – אינו נאכל. ואולם מדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות י, כג) נראה שאם הבשר טהור והבעלים טהורים, הגם שהכהן שורק את דם הקרבן עשהו בטומאה – הקרבן נאכל (עפ"י שפת אמת; מקדש דוד כו, ב). וע"ע בתו"י יומא ז ושפ"א לעיל טז: וכן נראה מהשיטתם לעיל (טז: אות ה) שאם הבשר לא נטמא – נאכל. וכבר דנו בדבר בירושלמי (פסחים פ"ז, ה) – מובא במקדש דוד שם.

וכמו שכתב השפ"א בדעת הרמב"ם, כן כתבו עוד אחרונים – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ג נד; חדושי הגרי"ז על התורה ס"פ בעלותך.

ובחזו"א (זבחים ב, ד) נקט כן לעיקר אף בדעת התוס' ושאר ראשונים, שאם לא נגעו בבשר – נאכל. והעמיד דברי רש"י כאן

כשנגע הכהן בבשר וטימאו [ודלא כשאר אחרונים שנקטו שיש מח' ראשונים בדבר]. והוסיף לצדד (בסק"ה) שלהרמב"ם אי אפשר לפרש כאן כשקרב בטהרה כדפרש"י, שאין הטמא נחשב 'דאוי להקרבה' אם יש טהורים. וע"ע בספר חונן דעה יומא עמ' נ ועמ' נט).

'מרבה אני את התודה שכן נאכלת בשמחה כשלמים' – פרש בשפת אמת: שכן התודה קרויה שלמים, ובשלמים כתוב שמחה. [ועל פרוש רש"י הקשה, הלא גם בשאר קרבנות יוצאים ידי שמחה ברגל, כגון חטאת ואשם, בפ"ק דהגיגה. וע' אבי עזריה הל' חגיגה].

'ככתבם וכלשונם'

'כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל' –

'כי רק בשעת עבודה נדרש ממנו לבטל את רגשות הכאב הפרטי – מפני דעת ה' שבלב האומה; והן זו כל עצמה של משמעות העבודה. לא כן בשעת אכילה, כי האכילה נועדה להעלות את ההנאה הסובייקטיבית לדרגת עבודה סמלית. אך האונן על כורחו שרוי בצער, ומבחינה סובייקטיבית לבו כואב; ואי אפשר לו להגיע לכלל אותה שמחה, שאכילת קדשים באה לתת לה ביטוי' (פירוש רש"ר הירש שמיני י, ג).

'רבי שמעון אומר: 'שלמים' – כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן...' –

'במדרש רבה (ויקרא, ז): אמר ר' אבא בר יודן: כל מה שפסל הקב"ה בבהמה הכשיר באדם; פסל בבהמה עוורת או שבור או חרוץ או יבלת, והכשיר באדם – לב נשבר ונדכה. אמר ר' אלכנסורי: ההדיוט הזה אם משמש הוא בכלים שבורים גנאי הוא לו, אבל הקב"ה כלי תשמישו שבורים, שנאמר קרוב ה' לנשברי לב, הרופא לשבורי לב, ואת דכא ושפל רוח, זבחי אלקים רוח נשברה, לב נשבר. עכ"ד.

יש להבין מאי סלקא דעתין לדמות שבירת לב באדם לשבור בבהמה שהוא חסרון בגופו, עד שהוצרך לומר לרבותא 'לב נשבר ונבזה אלקים לא תבזה' – מכלל שהיתה סברא להיפוך. וביותר מה שאמר, ההדיוט הזה אם משתמש בכלים שבורים, ומשמע שהקב"ה סובל הגנאי. ואינו מובן מהו הגנאי בלב נשבר, ובודאי לא בדרך צחות הלשון להיות לשון שבור נופל על הלשון נשבר אמר המדרש כן.

ונראה, דהנה אמרו ז"ל **אונן אינו משלח קרבנותיו שנאמר 'שלמים' – כשהוא שלם ולא כשהוא אונן.** ואינו מובן למה יקרא אונן חסר, דבודאי אין הפירוש שחסר לו קרובו שמת, דא"כ אף יום שלאחריו נמי.

אך נראה, דהנה צורת האדם להיות עובד את ה' בנהירו דאנפין, בשמחה בחדוה וברננה, כמו שכתוב (תהלים ק) **עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה.** וצריך להיות דוגמא דלעילא – עוז וחדוה במקומו. וכשהוא אונן רח"ל ושריא בעציבו, הרי חסר מצורת אדם.

והנה בוחר הקדוש (ח"ג ח.) הקשה, בר נש דעבר על פקודא דמאריה, על פקודא דאוריתא, ותב לקמי דמאריה – במאן אנפין יקום קמיה, הא ודאי ברוח תבירא ברוח עציב אן הוא שמחה אן הוא רננה? ותירץ דהכהנים והלויים משלימים בעדו. ע"כ. ולפי האמור תובן קושית הזוה"ק ביותר,

דתפילה היא במקום קרבן, וכמו בקרבן אונן אינו משלח קרבנותיו. וזה דכתיב ביה (איכה ג): מה יתאוונ אדם חי גבר על חַטָּאוֹ – איך יבוא להתפלל ולבקש רחמים על עצמו. ולפי זה שפיר יובן הסלקא-דעתך לדמות שבירת הלב באדם לשבור בבהמה, שגם זה נחשב חסרון בצורתו – על זה באה ההבטחה שאעפ"כ אלקים לא תבוזה ותפילתו מתקבלת, אף שקרבן אונן אינו מתקבל... (שם משמואל אמור, תרע"ב).

דף ק

'אביי אמר: לא קשיא, כאן שמת קודם חצות כאן שמת לאחר חצות, קודם חצות דלא איחזי לפסח – חיילא עליה אנינות. אחר חצות דאיחזי לפסח – לא חיילא עליה אנינות' – וששנינו אונן טובל ואוכל פסחו לערב, היינו כשמת אחר חצות, שהואיל ונכנס לזמן חיוב הפסח – נדחית האנינות. והוכיח מכך רבי שמעון שאנינות לילה דרבנן, כי אילו היתה מדאוריתא, לא היה אוכל פסחו, היות ואכילה לא מעכבא לדעת אביי, והרי חלה אנינותו לפני זמן האכילה. כן פרש רש"י.

והקשה הרש"ש (צט), הלא אפילו אם אכילה אינה מעכבת, מכל מקום צריך להיות ראוי לאכילה בזמן ההקרה, כדכתיב איש לפי אכלו, והרי אילו לא תתיר לו לאכול, לא יוכל להקריב, שהרי הפסח אינו בא אלא לאכילה, ואם כן בדין הוא שיותר לו לאכול לערב אף אם אנינות לילה דאוריתא משום עשה דהבאת פסח?

ויש לומר, שהנה מקור הדבר שאנינות לילה דאוריתא (כדעת ר' יהודה) צריך באור, והלא בכל התורה היום הולך אחר הלילה ולא להפך [ואין לומר לפי שבקדשים הלילה הולך אחר היום – שהרי דין אנינות נאמר במעשר ולא בקדשים], אך נראה על פי מה שכתב במשנה למלך (אבל ספ"ג) שאף על פי שאין אנינות במועד – אסור הוא בקדשים משום טירדה. ודין זה הוא מדאוריתא, משום למשחה – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים (כן הוכיח בשער המלך הל' מעה"ק ספ"ג. ודלא כמשל"מ שנסתפק בדבר. וע"ע רש"י בע"ב ד"ה רבה בר רב הונא; תורת האדם להרמב"ן) ואם כן נראה שיסוד דין אנינות לילה ענינו משום טירדה, ובוזה הדעת נותנת שנמשך הדבר גם בלילה, כי אין סברא שבשביל ששקעה חמה פסקה טירדתו. וכיון שכל איסור האכילה נובע משום טירדתו [אבל מצד עיקר דין האנינות כבר הותר בסוף היום], ניתן להבין שהאדם עצמו נחשב ראוי לאכילה, אלא שלמעשה אין אנו מניחים אותו לאכול משום שקדשים צריכים להאכל מתוך שמחה וגדולה כדרך שהמלכים אוכלים (עפ"י בית ישי קיט, א. וע"ע זכר יצחק מג).

'לה יטמא... רבי עקיבא אומר: חובה' – נחלקו ראשונים אם מצוה זו קיימת על הכהנים בלבד, שלשאר מתים אסור להם להטמא ואילו כאן חייבתם תורה להיטמא, אבל לישראל – לא נאמרה מצוה זו (שו"ת הרשב"א ח"א כז; תרלו). וכ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם – ע' תשובות שאגת אריה החדשות ח ועוד. וכ"כ מהרש"א בסוטה ג, ובשפ"א תמה מנין לו). או מצוה זו קיימת גם בישראל, שהרי אפילו כהן שאסור בכל מקום – לקרוביו מצווה, כל שכן ישראל (ע' בחדושי הריטב"א סוכה כה: הגהות הרמ"ך על הרמב"ם הל' אבל ב, ו. וע"ע ב"ח י"ד שעג; דרישה אה"ע נה, ב; טורי אבן ר"ה טז: מנחת חינוך רסד, כג; קרן אורה נזיר מה; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א נד).

'זרמינהי – ולאחותו...' – כל זה המשך דברים של הבאת הראיה, כדפרש"י. וכיוצא בזה יש במגילה י. 'זרמינהו' וברש"י שם.

ב. יש מי שכתב שהדברים אמורים דוקא בבגדים, אבל ברוב ודם שעל גופו חוצצים. וכמה אחרונים חולקים. ע' בפוסקים או"ח קסז).

פרק שנים עשר; דפים צח – צט

קסא. מה דינם של האישים דלהלן לענין הקרבת קדשים, מגעם, חלוקתם ואכילתם?

א. טמא, טבול יום ומחוסר כפורים.

ב. אונן.

ג. בעל מום.

ד. קטני כהנים.

א. טמא וטבול יום ומחוסר כפורים, פסולים לעבודה ואסורים באכילת קדשים. וכמו כן אין חולקים להם קדשים (הכהן המחטא אתה יאכלנה – מכאן שכל שאינו ראוי לחיטוי אינו חולק [שאין לומר חולק ואינו אוכל, שהרי מצינו לקטנים שאוכלים אפ"י שאינם ראויים לחיטוי, על כן כוונת הכתוב על החלוקה]. ריש לקיש). ואפילו בקרבנות ציבור שהטמא ראוי לעבוד בהם, אינו חולק לאכול לערב – לפי שאינו ראוי לאכול עתה (לכך הוציא הכתוב חלוקה בלשון 'אכילה', לומר שאינו ראוי לאכילה אינו חולק. רב יוסף). נחלקו הדעות אודות מחוסר כפורים שהביא כפרתו ועדיין לא טבל לטהרתו, האם חולק בקדשים [הואיל וטבילתו אינה אלא משום מעלה דרבנן] אם לאו. היה טמא בשעת זריקת הדם, גם אם נטהר בשעת ההקטרה – אינו חולק בבשר. טמא וטבול"י אסורים לגעת בקדשים ופוסלים אותם במגעם.

ומחוסר כפורים אין הדבר ברור (הרמב"ם (אבות הטומאות יב, טו) פסק שמותרים ליגע קודם טבילה, ואילו בפירוש המשנה (חגיגה ג, ג) כתב לאסור. וכ"כ המאירי בחגיגה כד: וע' תוי"ט נדה י; טו"א ורש"ש חגיגה כא; חזו"א טבול"י ב, ז).

ב. האונן פסול לעבודה, מלבד כהן גדול שמקריב כשהוא אונן. ובין כהן הדיוט בין כהן גדול אסורים באכילת קדשים (קל וחומר ממעשר. להלן קא) ואינם חולקים לאכול לערב, אבל רשאים ליגע בהם (וע' בפיה"מ לרמב"ם כאן שאונן אסור בנגיעה, אבל בתוי"ט הביא גרסה אחרת). האונן שאכל קדשים – לוקה. כן כתב הרמב"ם (סנהדרין יט, ד. ועסמ"ג לאוין רסג). גם באנינות לילה דרבנן, אין מותרים באכילה. ולענין קרבן פסח – ע' להלן. אונן באנינות דרבנן שעבד במקדש – לא חילל עבודה (עפ"י מנחת חינוך קנא).

ג. בעלי מומין, בין מומים קבועים בין עוברים, מותרים לגעת ולאכול קדשים אבל פסולים לעבודה – כמפורש בכתוב. וכן חולקים להם קדשים (כל זכר בכהנים – לרבות בע"מ לחלוקה כאכילה). בעל מום שנטמא, אין חולקים לו לאכול בערב, מפני שאינו ראוי עתה לאכילה.

ד. קטן – נוגע ואוכל בקדשים (אם הוא שמור מטומאה), אבל פסול לעבודה ואין חולקים לו קדשים.

דף צט

קסב. א. חלוקת הקדשים הנאכלים, האם היא קשורה ותלויה בראויות לאכילה או בראויות לעבודה?

ב. אונן ומחוסר כפורים, האם צריכים טבילה לקודש או לתרומה?

ג. אדם שאכל תרומה שהיא שלישי לטומאה – האם נטמא באכילתו?

א. מי שאינו ראוי לאכול בקדשים – אינו חולק בהם אף אם הוא ראוי לעבודה, כגון כהן גדול אונן או טמא בקרבנות ציבור. ואפילו אם יהא ראוי לאכול בערב – אינו חולק. ולאידך גיסא, יש כהן הראוי לאכילה ואינו ראוי לעבודה – והוא חולק, ואיזה זה בעל מום שנתרבה מן הכתוב כנ"ל. הרי לכאורה החלוקה תלויה בראויות לאכילה ולא בעבודה.

ואולם דרשו מן הכתוב (הכהן המחטא אתה יאכלנה), שכל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק. ומכאן שקטן, אעפ"י שאוכל בקדשים – אינו חולק לפי שאינו ראוי לעבודה.

כל מי שאין חולקין לו בבשר, אין לו חלק בעורות (עור העלה... לו יהיה – פרט למחוסר כפורים וטבו"י וכו'. קנ:).

ב. האונן ומחוסר כפורים – טעונים טבילה לצורך אכילת קדשים, אבל לא לתרומה. מעלה עשו באכילת קדשים משום הסח הדעת משמירת טומאה [אבל בתרומה הלא היו מותרים בה ולא הסיחו דעתם משמירה לגביה. אבל המסיח דעתו משמירת גופו, טעון טבילה אף לתרומה, ואם הסיח משמירת טומאת מת – טעון אף הויה. מפרשים]. ודוקא לאחר שעברה האנינות ולאחר הבאת הכפרה, אבל בזמן האנינות, אפילו טבל וכיוון לכו להישמר מכל דבר הפוסלו – אעפ"כ אנינותו חוזרת עליו, ופסלוהו חכמים לאכול קודש עד שתעבור אנינותו ויטבול (ע' חזו"א קדשים עמ' 296).

והסיקו בגמרא שלענין מגע בקדשים לא החמירו, ומותר האונן ליגע (ויש אומרים שמחוסר כפורים אסור ליגע קודם טבילה, כנזכר לעיל).

א. לאחר טבילתם אינם טעונים הערב שמש (רש"י ותוס'. וכ"מ ברמב"ם). והוא הדין לשאר טומאות מדרבנן מלבד במקומות מסוימים שהחמירו (עתוס'). ויש סוברים שגם טומאות מדרבנן צריכות הערב שמש (עפ"י הר" אלחנן. ע' בחגיגה כא).

ב. יש מי שיצא לחדש שלצורך אכילת קרבן פסח, מחוסר כיפורים אינו טעון טבילה, מאחר ויודע שבליה יצטרך לאכול פסח אין חשש הסח הדעת (לחם משנה קרבן פסח ו – בטעם השמטת הרמב"ם).

ג. לענין ביאת מקדש, האם גזרו טבילה – ע' באגרות משה חו"מ ח"ב נד, ג. ולענין חלוקת הקדשים, י"א שלאחר הקרבת הכפרה אעפ"י שטעון טבילה, חולק (ע' פנים מאירות). ויש חולקים (עפ"י פיה"מ לרמב"ם ועוד), כנ"ל.

ד. לא מצינו טבילה למחוסר כפורים אלא משום טומאה, אבל גר מחוסר כפרה, לאחר הבאת קרבנותיו אוכל בקדשים ללא טבילה (עפ"י תוס' חגיגה כא). ויש חולקים (ע' שיטמ"ק כריתות ח: אות יח; מאירי פסחים צא: או"ש מחוסרי כפרה א, ב).

ג. האוכל תרומה שהיא שלישי לטומאה, אסור מדרבנן באכילת תרומה עד שיטבול, אך לא בנגיעה.